

УДК(UDC) 94(7/8)«1920-1921»

ЮШКЕВИЧ В. В.

ВІЗІЯ ІСАЇ БОВМЕНА ЩОДО ВИРІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ «КРИЗИ БІЖЕНЦІВ» (1938-1941 рр.)

У статті висвітлюється фахова оцінка та власні пропозиції визначного американського науковця Ісаї Бовмена щодо теоретичних і практичних можливостей вирішення проблем європейських біженців за рахунок їх розселення у різних куточках світу. Акцентується увага на маловідомому епізоді, пов'язаному з аналітично-консультаційною роботою І. Бовмена для американського уряду та окресленням ним на високому рівні своїх зауваг стосовно вирішення європейської міграційної кризи кінця 1930-х років.

Ключові слова: *Ф. Рузвельт, І. Бовмен, геополітика, аналітичні доповіді, політична географія, пошук місць притулку, політичні біженці, міграційна криза.*

Зростання чисельності населення світу та динамічна зміна державних кордонів упродовж ХХ століття призвели до різкого збільшення кількості вимушених переселенців. Добровільна втеча та примусові переселення стали невід'ємними явищами, що супроводжували революції, військові конфлікти, державну дискримінаційну політику та інші соціальні катаклізми, кількість яких різко зросла із посиленням тоталітарних тенденцій у політичному житті багатьох країн світу по завершенню Першої світової війни. Проте, варто відзначити, що вивчення історії міграційних процесів не завжди перебувало у центрі уваги вітчизняних істориків. Одним із цікавих та актуальних з наукової точки зору сюжетів є теоретичне забезпечення становлення американського бачення формування міжнародної системи опіки над біженцями.

З початку 1938 р. у зв'язку із посиленням агресивних намірів керівництва нацистської Німеччини, загроза виникнення нових кризових ситуацій в Європі зросла. Бездіяльність великих європейських держав і міжнародних організацій викликали нерозуміння з боку частини американського політикуму та представників єврейських діаспорних організацій. За даних обставин, Президент США Ф. Рузвельт виступив з ініціативами стосовно формування дієвих механізмів допомоги політичним біженцям, серед яких була і низка теоретичних напрацювань науковців. Американські економісти та географи надали аргументовані поради стосовно різних варіантів розселення австрійських та німецьких вигнанців.

Питання американської політики стосовно європейських біженців висвітлювалися істориками переважно у контексті американського міграційного законодавства [16, 18] та реакції офіційного Вашингтону на переслідування євреїв у нацистській Німеччині [12]. Варто відзначити, що у зарубіжній історіографії нерідко вживається термін «криза біженців», під яким розуміють явища, що стали наслідком антисемітської дискримінаційної політики Третього Райху. За нижню хронологічну межу цього явища дослідники зазвичай беруть 1938 р., пов'язуючи його із Аншлюсом,

Юшкевич Володимир В'ячеславович - кандидат історичних наук, докторант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна).

загостренням питання австрійських євреїв та переходом до політики відкритої дискримінації єврейського населення після Кришталевої ночі. Проте, стосовно верхньої хронологічної межі завершення кризи у науковців існують різні думки. Так, дослідниця Ребека Ягер називає 1940 р. [6], натомість Девід Віман [18] завершує датування явища 1941-м роком, пов'язуючи це із повною забороною на виїзд євреїв з Німеччини у жовтні 1941 р.

Один з найвідоміших географів та геополітиків США Ісайя Бовман неодноразово співпрацював у якості наукового експерта з американськими лідерами. Ще під час Першої світової війни Президентом США Вудро Вільсоном було створено аналітичну групу The Inquiry, до складу якої увійшли 150 науковців (географи, історики, економісти, юристи), у тому числі й І. Бовман. Під керівництвом Едварда Хауса та Сідні Мезеса вони займалися підготовкою матеріалів для американської дипломатії напередодні та під час мирних переговорів у Парижі. Науковці досліджували різноманітні питання, що становили інтерес для зовнішньополітичної стратегії США (Західна Європа, міжнародне право, питання нових кордонів, Австро-Угорщина, Польща, колонії, Італія, історія та географія). У 1917-1918 рр. дослідницька група працювала в Нью-Йорку, на базі очолюваного І. Бовманом Американського географічного товариства, користуючись його базою (бібліотека, архів, карти) [17, с. 45-46]. Спеціально для участі у Версальських переговорах групу було офіційно найменовано «Американською комісією для мирних переговорів». Сам І. Бовмен, який у зазначеній комісії був головним дослідником та опікувався питаннями нових кордонів, у 1919 р. перебував у складі робочої групи направленої для урегулювання військового конфлікту між відродженою Польщею та ЗУНР.

Як голова Американського географічного товариства (1915-1935 рр.) Ісайя Бовмен був прихильником вчення Фредеріка Тернера стосовно «теорії великого кордону», на думку якого визначальний вплив на розвиток американської історії та суспільства справив довготривалий історичний процес зіткнення цивілізації з дикою природою. Відмінні від Європи умови створили підґрунтя американської демократії, а наявність величезних неосвоєних територій на Заході давала можливість спрямувати незайняте населення для їх господарського освоєння. Це не тільки вберігало країну від соціальних потрясінь, а й розтягнутого в часі близького сусідства з дикою природою та варварством заклало основи американської винятковості та свободолюбності.

У свою чергу І. Бовмен активізував вивчення «піонерських зон», навіть створив відповідний науковий комітет. До його наукового доробку належать монографії пов'язані із розширенням географічних меж «великого кордону». Після приходу Ф. Рузвельта до влади став науковим радником Держдепу з питань міграції, а потім - ректором Університету Джона Гопкінса у Балтіморі (1935-1948 рр.). 1941 р. став лауреатом Золотої медалі покровителів Королівського географічного товариства. У 1942-1943 рр. входив до складу Дорадчого комітету повоєнної зовнішньої політики (Advisory Committee on Postwar Foreign Policy), а згодом трансформованої групи Informal Political Agenda Group.

Наприкінці війни зберіг свій політичний вплив, і в 1944-1945 рр. взяв участь в Конференціях Об'єднаних Націй в Думбартон-Оксі та Сан-Франциско [17, с. 51-53].

У своїх наукових роботах І. Бовмен доводив недоцільність домінування ізоляціоністського підходу при визначенні зовнішньополітичного курсу США [14; 17]. Його аргументи неодноразово використовував Президент Ф. Рузвельт під час обговорення американської стратегії зовнішньої політики. Ще у 1938 р. побачила світ монографія, присвячена питанням дослідження можливостей розселення на вільних землях, що залишилися у світі [7]. У висновках мова йшла про те, що на практиці можливою видавалася лише невелика колонізація незайнятих територій, що дозволило б істотно знизити соціальну напругу у перенаселених країнах [11]. На заваді початку реалізації таких проєктів, на думку Бовмана, могли стати умови несприятливого клімату, відсутність транспортної системи та закладів освіти. Не меншою проблемою такого розселення бачилася віддаленість від світових ринків. Проте, вже невдовзі теоретичні напрацювання Бовмена стали у пригоді щодо термінового пошуку місць притулку для європейських біженців [14, с. 294].

Загроза німецького реваншу ставала дедалі серйознішою проблемою у європейському політичному житті після 1933 р. А. Гітлер своїми діями щоразу ставив під загрозу руйнування створену після Першої світової війни систему колективної безпеки та світового порядку. Неприховане прагнення до перегляду кордонів та повернення втраченої німецької могутності за рахунок сусідів, у разі подальшого потурання з боку великих європейських держав, несло у собі загрозу розв'язання нового великого військового конфлікту. Після успішного здійснення нацистським диктатором Аншлюсу Президент США Ф. Рузвельт звернувся до європейських та латиноамериканських глав держав з пропозицією повернути на порядок денний питання допомоги європейським політичним біженцям. Ідейний натхненник скликання Евіанської конференції та створення Міжурядового комітету з питань біженців поставив перед американськими аналітиками завдання пропрацювати усі можливі варіанти розміщення європейських біженців, кількість яких могла різко зрости у разі силового сценарію розвитку подій у Старому світі.

Це питання опинилося у межах компетенції створеного у квітні 1938 р. Президентського дорадчого комітету з питань політичних біженців. До його складу увійшли Джеймс Гровер МакДоналд (колишній комісар Ліги Націй з питань німецьких біженців), Бернард Барух (радник Президента з економічних питань), доктор Стівен Бойс, равин Стівен Самюел Вайз (виконавчий директор Світового (американського) єврейського конгресу), Гамільтон Фіш Армстронг (редактор часопису *Foreign Affairs*), Пол Бервалд (голова «Джойнту»), Самюел МакКрі Калверт (протестантський релігійний лідер, виконавчий секретар Федеральної ради церков), Джозеф Пол Чемберлен (професор права Колумбійського університету та американський спостерігач при комісаріаті Ліги Націй з питань німецьких біженців), Бейзіл Харріс (визначний представник католицької громади), Луїс Кеннеді (представник нацради катликів), архієпископ Джозеф Раммел (голова католицького комітету допомоги німецьким біженцям), Джеймс Спірз (протестантський активіст,

президент АХКДНБ). Фактично, координатором співпраці аналітиків та урядових структур виступив І. Бовмен.

Одним з перших проєктів, що надійшов на розгляд Президента Рузвельта став план Константина МакГваєра, який запропонував створити на території трьох європейських південноамериканських колоній державу біженців з перехідною адміністрацією. Одна з копій проєкту МакГваєра потрапила до міністра фінансів Г. Моргентау, який в свою чергу вже 16 листопада 1938 р. під час телефонної розмови з Президентом Рузвельтом ознайомив того із загальним змістом пропозицій [2, с. 33]. Вислухавши ідеї американського активіста, лідер країни, однак зауважив наявність суттєвих проблем з акліматизацією не давала можливості розглядати пропозиції МакГваєра у якості пріоритетних. Зокрема, Ф. Рузвельт вказав, що для подолання лихоманки євреям знадобиться багато часу (від 25 до 50 років).

Проте американський лідер схвально висловився стосовно запропонованої МакГваєром схеми «територія в обмін на борги». Тому можливість використання теми зовнішнього європейського боргу вбачалася перспективним реальним механізмом успішного пошуку нової Батьківщини для європейських політичних біженців та для запобігання гуманітарній катастрофі, що наближалася. Найскладнішим елементом у реалізації поставлених завдань Кабінет Рузвельта вбачав у пошуку території. Найбагатшою країною світу з невикористовуваними корисними копалинами (природними ресурсами) було названо Туреччину. Відзначалася наявність значних покладів міді, нафти, вугілля, які можна видобувати відкритим, а не шахтним способом.

Саме за таким взірцем американські аналітики під орудою І. Бовмена мали опрацювати питання віднайдення оптимального притулку для подальшого здійснення переговорів з британським та французьким урядами. Ф. Рузвельт разом з Моргентау-молодшим оцінили сумарну вартість операції, тобто поріг списання європейських боргових зобов'язань в 500 мільйонів \$ [2, с. 34-35].

Невдовзі американський географ надіслав на адресу Білого Дому новий дослідницький проєкт. «Телеграма Боумана» від 20 листопада 1938 р. містила копію Доповіді МакБрайда щодо потенціальних можливостей створення сільськогосподарських колоній в країнах Центральної Америки [5, с. 68]. Її автор, Джордж МакКатчен МакБрайд був його колегою та завідував кафедрою географії у Каліфорнійському університеті (Лос-Анджелесі). Консультантами виступили знавці Латинської Америки - політолог Рассел Фітцгіббон та історик Роналд Деніс Хассі.

Каліфорнійськими суспільниками були проаналізовані поселенські можливості низки країн Південної та Центральної Америки [1, с. 22]. Однак, Коста-Ріка бачилася ними у якості найбільш оптимального варіанту для надання політичним біженцям притулку вже найближчим часом. На думку вчених, згадана центральноамериканська країна могла прийняти декілька десятитисячних груп. Вагомою перевагою вбачався демократичний політичний режим та лояльне ставлення до мігрантів. Не менш важливим чинником вказувалося домінування білого європеїдного населення. Серед можливих ареалів розселення потенційних колоністів називалися центральна

долина Месета, півострів Нікоя, верхів'я ріки Сан-Карлос, гори Кордильєра-де-Таламанка. Відзначався експортний потенціал місцевої агропродукції (бобові, фрукти, кава) [5, с. 71-72].

Особисто сам Ісає Бовмен на замовлення Президента Рузвельта створив мапи різних куточків світу, які можна розглядати у якості потенційних місць розселення європейських політичних біженців [3, с. 46]. До кожної з них містилося пояснення стосовно придатності тієї чи іншої території для життя, залежно від висоти її розташування над рівнем моря. Так, на висоті 2 - 3 тисячі футів мали б даватися ознаки труднощі тропічного клімату. В таких умовах потенційним колоністам необхідно було б освоїти специфічну техніку ведення сільського господарства, що могло викликати ускладнення в європейців. На висоті понад 3000 футів кліматичні умови були кращими, можна займатися садівництвом, розвивати натуральне господарство. Вище 8000 футів могли починатися проблеми зі здоров'ям. Науковець вказував, що високогірні умови сприяють розвитку легневих та серцевих захворювань. Такі висоти можуть бути придатними для життя молоді, а для осіб у віці понад 50 років вони вважалися екстремальними.

На відміну від свого колеги, І. Бовмен зазначив, що на території північної частини Південної Америки немає місця, яке б відповідало заявленим американським керівництвом критеріям щодо пошуку місця для розселення європейських біженців. Так він оцінював Гвіанське нагір'я як «грубу та болотисту місцевість», що ускладнювало будівництво доріг, достатньо віддалена від водних артерій та заселена величезною кількістю комах. Реальність господарського освоєння регіону географ порівнював із «будівництвом міста на Південному полюсі». Район рівнин Оріноко, розташований біля західного кордону Венесуели, потребував значних капіталовкладень для здійснення іригаційних робіт. Перспективним було б товарне аграрне виробництво, орієнтоване на експорт, проте його ведення ускладнювалось пошуком зовнішніх ринків та відсутністю транспортної інфраструктури. Вчений вважав, що за умови знайдення потрібної місцевості, тут можна розмістити до 100 000 поселенців. Але, щоб їх туди довести ще треба було збудувати залізницю, проте на той час там «не існувало можливості забезпечити задовільні умови життя» [3, с. 47].

При вивченні науковцем потенціалу Гірської Колумбії вдалося з'ясувати, що Колумбійське нагір'я мало розгалужену мережу місцевих доріг, які проте були безладно розкидані. Висоти коливалися від трьох до восьми тисяч футів. Гірська частина була заселеною і відселення місцевих мешканців не видавалося можливим. Це у свою чергу тягло б за собою невинувато довшотривале обстеження краю для пошуку гір і долин придатних для поселення від 500 до 5000 осіб [3, с. 47].

На думку МакБрайда та двох його колег, які провели в південноамериканських регіонах від 6 до 12 місяців, найкращими колонізаційними можливостями в Центральній Америці володіла Коста-Ріка. За очікуваннями каліфорнійських вчених, країна здатна прийняти від 50 000 до 100 000 осіб. Проте, Бовмен поставив під сумнів подібні очікування, враховуючи той факт, що загальне населення країни становило біля півмільйона мешканців (615 000 на 1938 р.). У свою чергу він вбачав підходящі

землі на західних та відносно сухих схилах Кордільєр, тоді як східні схили гір покриті густими лісами, а прибережні долини - джунглями. Загалом, з точки зору здоров'я, товарного виробництва, транспортної інфраструктури та заселеності Коста-Ріка виглядала найпривабливішим варіантом у Латинській Америці [3, с. 47].

Г. Моргентау-молодший погодився з аргументами Бовмена на користь цього варіанту після консультацій з представниками американського бізнесу. Президент найпотужнішої бананової компанії United Fruit Семюел Замюррей вважав, що для реалізації проекту знадобиться п'ять мільйонів доларів.

Також Бовмен проаналізував два можливих варіанти в Бразилії. На його переконання у штаті Сан-Паулу існувала стійка потреба у робочих руках на кавових плантаціях, а інвестиції в розвиток Північно-Східної частини країни (території штатів Ріу-Гранді-ду-Норті, Сеара та Параїба) здатні привабити не лише зовнішніх, а й внутрішніх мігрантів.

У Болівії місце, де можна потенційно розмістити до 50 тисяч біженців, розташовувалося між гірським кордоном країни та напівпустельною долиною Гран-Чако. Оскільки місцева влада гостро потребувала інвестицій, вона охоче могла б піти на створення відповідних поселень. Пропонований регіон розташовувався на широтах від 18 до 22 паралелі, де вже не було тропіків та помірні висоти над рівнем моря. Проте, на думку того ж Бовмена, на сучасному етапі більша частина Гран-Чако не була пристосована для переселення значної кількості людей. Зведення річкового порту на річці Парагвай, що міг би полегшити ситуацію, не вбачалося реальним [3, с. 48].

У Парагваї, за оцінками вченого, потенційно можна було б розселити до 25 000 осіб, але впродовж тривалого часу, щонайменше впродовж десяти років. Це пов'язувалося перш за все з низьким культурним рівнем країни. Поселення могли бути створені на берегах ріки Парагвай, але Бовмен не радив розглядати цю країну за прийнятний варіант.

При визначенні поселенських можливостей Чилі, єдиним місцем, здатним прийняти іноземних мігрантів географом визначався південь країни. Мова йшла про історичний регіон Ла Фронтера, розташований в долині річок Біобіо й Тольтен, які нагадували Бовмену Мічиган або Огайо в часи господарського освоєння. Основою економічного життя краю мало стати змішане землеробство. Аналітик висловив сумніви, що чилійська влада надасть притулок більш ніж 10 000 осіб [3, с. 49].

Варто відзначити, що проекти другої половини 1938 р. одержали свій подальший розвиток в теоретичних і практичних розробках І. Бовмана [13; 14; 17]. Підсумовуючи напрацювання фахівців, наступного 1939 р. американський та британський уряди перейшли до предметного обговорення пропозицій та подальшої практичної реалізації деяких з них. Мова велася про початок компактного заселення біженцями відведених територій в Домініканській республіці [8], на Філіппінах [10] та в Британській Гвіані [9]. В американському суспільстві обговорювали можливість спрямування колонізаційного руху на Аляску [15].

У січні 1939 р. заступник Голови Держдепу Самнер Велес повідомив Президента Рузвельта, що І. Бовман радить звернути увагу на Анголу (на той час колонія Португальська Західна Африка) [4, с. 65]. На думку фахівця,

саме ця територія була найбільш перспективною з фізичних, економічних та політичних мотивів. Ідею почали всерйоз розглядати у Держдепі, проте невдовзі відклали. Головною причиною цього стала відсутність коштів для реалізації амбітного проекту. Американським політикам ідея сподобалася, але коштів для вирішення питання не було. Раніше планувалося вийти з предметною пропозицією на португальський уряд щоб купити Анголу або ж створити приватну компанію для управління територією, на зразок Британської Ост-Індської компанії.

Отже, Ісайя Бовмен був одним з найбільш авторитетних американських географів та впливовим політичним радником президентів В. Вільсона та Ф. Рузвельта. Після початку дискримінації євреїв у нацистській Німеччині на міжнародній арені американською стороною було поставлено питання створення дієвих механізмів допомоги усім політичним біженцям з країни. На той час географом було створено низку теоретичних розробок стосовно заселення ще незайнятих у різних частинах світу територій з метою «піонерського освоєння». Аналітичні дослідження з метою пошуку місць притулку для європейських біженців здійснювалися І. Бовманом відповідно до його бачення потреб господарського освоєння нових земель, врахування економічної реальності проекту, критичного ставлення до пропозицій колег, повної підтримки президентського курсу Ф. Рузвельта на відмову від принципів ізоляціонізму в зовнішній політиці.

1. Bowman sends copy of McBride report on opportunities for agricultural colonies in Central America (November 21, 1938) // Morgenthau, H. Jr., Diaries (April 27, 1933 - July 27, 1945). - Volume 152 (November 20 - November 24, 1938). - pp. 18-22.

2. Constantine McGuire's question of settlement of war debt with Great Britain and France for the Guianas discussed by H.M.Jr and FDR (November 16, 1938) // Morgenthau, H. Jr., Diaries (April 27, 1933 - July 27, 1945). - Volume 151 (November 15 - November 19, 1938). - pp. 32-34.

3. Copy of Bowman's letter to FDR, November 21, 1938, Morgenthau, H. Jr., Diaries (April 27, 1933 - July 27, 1945), Volume 152 (November 20 - November 24, 1938). - pp. 46-49.

4. Foreign relations of the United States diplomatic papers (1939) / G. Bernard Noble, E. R. Perkins. - Volume II. General, The British Commonwealth and Europe. - Washington: United States Government Printing Office, 1956. - 912 p.

5. H.M.Jr's letter to FDR concerning discussion with Bowman // November 21, 1938, Morgenthau, H. Jr., Diaries (April 27, 1933 - July 27, 1945). - Volume 152 (November 20 - November 24, 1938). - pp. 68-85.

6. Jaeger R. Closed doors: America and the 1938 - 1940 Refugee Crisis: a thesis submitted to the Faculty of the University of Delaware in partial fulfillment of the requirements for the Honors Degree in History with Distinction / Rebecca Jaeger. - Delaware, 2016. - 58 p.

7. Limits of Land Settlement: a Report on Present-Day Possibilities / [direction by Isaiah Bowman] - New York: Council of Foreign Affairs, 1937. - 380 p.

8. Report covering field investigations of settlement potentialities existent on selected lands in the Dominican Republic / Henry D Barker. - Washington: Government Printing Office, 1939. - 58 p.

9. Report of the British Guiana Refugee Commission to the Advisory Committee on Political Refugees appointed by the President of the United States of America / British Guiana Refugee Commission, United States Advisory committee on political refugees. - London: H. M. Stationery off., 1939. - 106 p.

10. Report of the Mindanao Exploration Commission / [prepared by O. D. Hargis and others; Mindanao Exploration Commission; United States Presidents' Advisory Committee on Political Refugees]. - New York: Refugee Economic Corp., 1939. - 72 p.

11. Review on «Limits of Land Settlement: a Report on Present-Day Possibilities by Prepared Under the Direction of Isaiah Bowman» / Robert Gale Woolbert // Foreign Affairs. - 1938. - January.
12. Schenderlein A. C. «Germany on Their Minds?»: German Jewish Refugees in the United States and Relationships to Germany, 1938-1988: a dissertation submitted in partial satisfaction of the requirements for the degree Doctor of Philosophy in History / Anne Clara Schenderlein. - San Diego, 2014. - 486 p.
13. Smith N. Political geographers of the past: Isaiah Bowman: Political geography and geopolitics / Smith Neil // Political Geography Quarterly. - 1984. - Volume 3. - Issue 1. - pp. 69-76.
14. Smith N. American Empire: Roosevelt's Geographer and the Prelude to Globalization / Smith Neil. - Oakland: University of California Press, 2004. - 586 p.
15. The Problem of Alaskan development / Department of the interior. - Washington: United States Department of the Interior, 1940. - 61 pp.
16. Tichenor D. J. Dividing lines. The politics of immigration control in America / Daniel J. Tichenor. - Princeton: Princeton University Press, 2002 - 378 p. - (Princeton studies in American politics: historical, international, and comparative perspectives (Volume 23, Issue 1).
17. Wright J. K., Carter G. F. Isaiah Bowman 1878 - 1950. A Biographical Memoir / John K. Wright, George F. Carter. - Washington: National Academy of Sciences, 1959. - 64 p.
18. Wyman D. S. Paper walls America and the refugee crisis, 1938-1941 / David S Wyman. - University of Massachusetts Press, 1968. - 306 p.

Юшкевич В. В.

кандидат исторических наук, докторант, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина).

ВЗГЛЯДЫ ИСАИИ БОУМЕНА ПО ВОПРОСУ РЕШЕНИЯ ЕВРОПЕЙСКОГО «КРИЗИСА БЕЖЕНЦЕВ» (1938-1941 гг.)

В статье освещается профессиональная оценка и собственные предложения выдающегося американского ученого Исаяи Боумена по поводу теоретических и практических возможностей решения проблем европейских беженцев за счет их расселения в разных уголках мира. С начала 1938 г. в связи с усилением агрессивных намерений руководства нацистской Германии, угроза возникновения новых кризисных ситуаций в Европе возросла. Бездействие крупных европейских государств и международных организаций вызвало непонимание со стороны части американского политикума и представителей еврейских диаспорных организаций. При данных обстоятельствах, Президент США Ф. Рузвельт выступил с инициативами по формированию действенных механизмов помощи политическим беженцам, среди которых был и ряд теоретических наработок ученых. Американские экономисты и географы предоставили аргументированные советы относительно разных вариантов расселения австрийских и немецких переселенцев. В статье освещается малоизвестный эпизод, связанный с аналитически-консультационной работой И. Боумена для американского правительства и описанием им на высоком уровне своих замечаний по решению европейского миграционного кризиса конца 1930-х годов.

Ключевые слова: Ф. Рузвельт, И. Боумен, геополитика, аналитические доклады, политическая география, поиск мест убежища, политические беженцы, миграционный кризис.

Yushkevych V. V.

PhD (History), Taras Shevchenko Kyiv National University (Ukraine).

ISAIAH BOWMAN'S VISION ON REFUGEE CRISIS (1938-1941)

The article reveals the professional assessment and proposals of prominent American scholar Isaiah Bowman on the theoretical and practical possibilities of solving the problems of European refugees in the way of their resettlement in different parts of the world. Since the beginning of 1938 and with the intensification of the aggressive intentions of the leadership of Nazi Germany, the threat of emerging crisis situations in Europe has increased. The inaction of major European states and international organizations has led to misunderstandings by some American politicians and representatives of Jewish diaspora organizations. Under these circumstances, US President F. Roosevelt has come up with initiatives on the creation of effective mechanisms for assistance to political refugees, including a number of theoretical developments and projects of scholars. In that matter American economists and geographers provided reasonable advice on the various options for settling Austrian and German escapees. The article covers a little-known episode related to I. Bowman's analytical and advisory work to the

American government and highlights his remarks and suggestions to resolve European migration crisis of the late 1930s.

Isaiah Bowman appeared to be a liaison person between the president and State department from the one side and diverse analytical groups that were brought to find resettlement solutions to political refugees from Europe. However, I. Bowman being a chairman of American geographical society and the rector of John Hopkins University wasn't supportive to all ideas of his colleagues and saw Angola state as one of the best options. He investigated and theorized an issue of less settled areas around the world best suited for living well before the problem with refugees arose.

Outcome of I. Bowman's activities were concrete programs of settlement of several countries but weren't realized due to outburst of the WWII and entrance of the USA in the war. His work was much appreciated by the President's Advisory Committee on Political Refugees where all prominent leaders of civil society and Church were gathered

In coming years, he was one of the leading specialists at Post-war Planning Board with in State Department and American delegate to Dumbarton-Oaks and San Francisco United Nations conferences.

Key words: *FDR, I. Bowman, geopolitics, analytical reports, political geography, asylum for refuge, political refugees, migration crisis.*

Отримано 2.06.2018